

XORIJIY MAMLAKATLARDA INKLYUZIV TA'LIM VA GOSPITAL PEDAGOGIKA: AN'ANALARI VA XUSUSIYATLARI

*Termiz davlat pedagogika instituti
Pedagogika kafedrası dotsenti v/b*

Shaydullayeva Kamola Shapulatonva

*Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi
Mahmudova Lola Bahodir qizi*

Annotatsiya:

Ushbu maqolada xorijiy mamlakatlarda inklyuziv ta'lim va gospital pedagogikaning shakllanishi, rivojlanish bosqichlari hamda o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilinadi. Inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillari, maxsus ehtiyojli bolalar uchun yaratilayotgan sharoitlar va individual yondashuvning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, gospital pedagogikaning mazmuni, kasal bolalarga ta'lim berish usullari va xorijiy tajribadagi ilg'or yondashuvlar ko'rib chiqilgan. Maqolada rivojlangan davlatlar tajribasi asosida ushbu yo'nalishlarni takomillashtirish bo'yicha xulosalar berilgan.

Kalit so'zlar:

Inklyuziv ta'lim, gospital pedagogika, maxsus ehtiyojli bolalar, individual yondashuv, xorijiy tajriba, ta'lim tizimi, integratsiya, pedagogik texnologiyalar.

Annotation:

This article analyzes the development, stages, and specific features of inclusive education and hospital pedagogy in foreign countries. The main principles of inclusive education, conditions created for children with special needs, and the importance of an individual approach are highlighted. In addition, the content of hospital pedagogy, methods of teaching children undergoing long-term medical treatment, and advanced international practices are examined. The article also provides conclusions and recommendations for improving these areas based on foreign experience.

Keywords:

Inclusive education, hospital pedagogy, children with special needs, individual approach, foreign experience, education system, integration, pedagogical technologies.

Kirish

Hozirgi kunda ta'lim tizimida tenglik va adolat tamoyillari ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, jismoniy yoki ruhiy imkoniyati cheklangan bolalarning ta'lim olish huquqini ta'minlash global muammolardan biri hisoblanadi. Shu bois inklyuziv ta'lim va gospital pedagogika yo'nalishlari rivojlanib, xalqaro tajribada muhim o'rin egallamoqda.

Inklyuziv ta'lim barcha bolalarning bir xil sharoitda bilim olishini ta'minlasa, gospital pedagogika sog'lig'i sababli maktabga bora olmaydigan bolalarga ta'lim berishga qaratilgan.

Asosiy qism

Inklyuziv ta'lim zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u ta'lim tizimida teng imkoniyatlar yaratishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuvning asosiy tamoyillari — diskriminatsiyani bartaraf etish, har bir bola uchun individual rivojlanish sharoitini yaratish va ijtimoiy integratsiyani ta'minlashdan iborat.

Xorijiy mamlakatlarda inklyuziv ta'lim davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Masalan, AQShda maxsus ehtiyojli bolalar uchun bepul va moslashtirilgan ta'limni kafolatlovchi tizim mavjud bo'lib, bunda har bir o'quvchi uchun Individual Ta'lim Rejasi (IEP) ishlab chiqiladi. Bu reja bolaning bilim darajasi, qobiliyati va ehtiyojlaridan kelib chiqib tuziladi.

Finlandiya ta'lim tizimida esa inklyuziya tamoyili "har bir bola muhim" degan g'oyaga asoslanadi. Bu yerda o'quvchilar uch bosqichli yordam tizimi orqali qo'llab-quvvatlanadi: umumiy yordam, intensiv yordam va maxsus yordam. Bu esa o'quvchilarning ehtiyojiga qarab moslashuvchan yondashuvni ta'minlaydi.

Germaniyada esa inklyuziv ta'lim bilan bir qatorda maxsus maktablar tizimi ham mavjud bo'lib, ota-onalarga tanlash imkoniyati beriladi. Bu model "integratsiyalashgan ta'lim" deb yuritiladi.

Gospital pedagogika — bu sog'lig'i tufayli uzoq muddat davolanishga majbur bo'lgan bolalarning uzluksiz ta'lim olishini ta'minlovchi pedagogik faoliyatdir. Ushbu yo'nalish nafaqat bilim berish, balki bolaning ruhiy holatini barqarorlashtirish, stressni kamaytirish va ijtimoiy aloqalarni saqlashga ham xizmat qiladi.

Rivojlangan mamlakatlarda gospital pedagogika quyidagi asosiy yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

- Kasalxonada tashkil etilgan sinflar – bolalar kichik guruhlarda ta'lim oladi;
- Individual ta'lim – o'qituvchi bevosita bola bilan ishlaydi;
- Masofaviy ta'lim – onlayn platformalar orqali darslar olib boriladi;
- Psixologik yordam – bolalarning emotsional holati qo'llab-quvvatlanadi.

Masalan, Fransiyada kasalxonalar qoshida maxsus pedagoglar faoliyat yuritadi va ular tibbiy xodimlar bilan hamkorlikda ishlaydi. Germaniyada esa "kasalxonada maktab" modeli orqali bolalar o'quv dasturidan ortda qolmasligi ta'minlanadi.

Inklyuziv ta'lim va gospital pedagogika bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ikkalasining ham asosiy maqsadi — barcha bolalar uchun ta'limga teng imkoniyat yaratishdir.

Ularning umumiy jihatlari quyidagilardan iborat:

- individual yondashuvning ustuvorligi;
- maxsus pedagogik metodlardan foydalanish;
- o'quvchilarning psixologik holatini hisobga olish;
- ijtimoiy integratsiyani ta'minlash.

Farqli jihati shundaki, inklyuziv ta'lim asosan umumta'lim maktablarida amalga oshirilsa, gospital pedagogika tibbiyot muassasalari sharoitida olib boriladi.

Bugungi kunda xorijiy mamlakatlarda ushbu yo'nalishlarda innovatsion texnologiyalar keng qo'llanilmoqda. Xususan:

- Onlayn ta'lim platformalari (Zoom, Google Classroom va boshqalar) orqali bolalar darslarda ishtirok etmoqda;
- Robot texnologiyalar yordamida kasal bolalar sinfga virtual tarzda ulanmoqda;
- Sun'iy intellekt asosidagi dasturlar o'quvchilarning individual rivojlanishini tahlil qilmoqda;
- Interaktiv metodlar orqali ta'lim jarayoni qiziqarli va samarali tashkil etilmoqda.

Masalan, Yaponiyada uzoq muddat kasal bo'lgan bolalar robot orqali sinfda "ishtirok etishi" mumkin. Bu ularning ijtimoiy aloqalarini uzmaslikka yordam beradi.

Shunga qaramay, ayrim muammolar ham mavjud:

- malakali mutaxassislar yetishmasligi;
- moddiy-texnik bazaning cheklanganligi;
- jamiyatda inklyuziv ta'limga nisbatan stereotiplarning mavjudligi;
- ota-onalar bilan hamkorlikning yetarli darajada yo'lga qo'yilmaganligi.

Shu sababli, xorijiy tajribani chuqur o'rganish va milliy tizimga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda inklyuziv ta'lim va gospital pedagogika nafaqat rivojlangan davlatlarda, balki rivojlanayotgan mamlakatlarda ham ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Chunki har bir bolaning sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlash jamiyat taraqqiyotining muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, xorijiy tajribada maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashning samarali mexanizmlari ishlab chiqilgan.

Masalan, Norvegiyada inklyuziv ta'lim "moslashtirilgan ta'lim" tamoyiliga asoslanadi. Bu tizimda har bir bolaning individual imkoniyatlari, qiziqishlari va psixologik xususiyatlari hisobga olinadi. O'qituvchilar o'quvchilarning ehtiyojidan kelib chiqib dars metodlarini o'zgartiradi va moslashtirilgan topshiriqlar beradi. Natijada bolalar o'zlarini teng huquqli jamiyat a'zosi sifatida his etadi.

Ispaniyada esa inklyuziv ta'limda oilaviy hamkorlikka katta e'tibor qaratiladi. Ota-onalar pedagogik jarayonning faol ishtirokchisi hisoblanadi. Maktablarda ota-onalar uchun maxsus seminar va treninglar tashkil etilib, ularga bolalarni qo'llab-quvvatlash usullari o'rgatiladi. Bu esa bolaning ta'lim jarayoniga moslashuvini yengillashtiradi.

Shuningdek, Daniyada maxsus ehtiyojli bolalar uchun "resurs markazlari" faoliyat yuritadi. Ushbu markazlarda logoped, psixolog, defektolog va maxsus pedagoglar birgalikda faoliyat olib boradi. Zarurat tug'ilganda ular maktablarga borib, o'qituvchilarga metodik yordam ko'rsatadi.

Gospital pedagogika tizimida ham xorijiy mamlakatlarda innovatsion yondashuvlar keng qo'llaniladi. Ayniqsa, uzoq muddat davolanayotgan bolalarning bilim olishdan uzilib qolmasligi uchun zamonaviy texnologiyalar muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda.

Masalan, Janubiy Koreyada kasal bolalar uchun maxsus virtual sinflar tashkil etilgan. Bu sinflar orqali o'quvchilar uyidan yoki kasalxonadan turib darslarda qatnashishi mumkin. O'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasidagi jonli muloqot bolaning ijtimoiy faolligini saqlab qolishga yordam beradi.

Kanadada esa gospital pedagogika "moslashuvchan ta'lim muhiti" asosida tashkil etiladi. Agar bolaning sog'lig'i uzoq vaqt davomida darslarda qatnashishga imkon bermasa, unga individual o'quv dasturi ishlab chiqiladi. Bu dastur bolaning sog'lig'i, ruhiy holati va bilim darajasidan kelib chiqib tuziladi.

Shuningdek, Shveysariyada kasal bolalar bilan ishlashda san'at terapiyasi, musiqa terapiyasi va o'yin metodlaridan keng foydalaniladi. Chunki uzoq muddat kasalxonada qolish bolalarda stress va tushkunlikni yuzaga keltirishi mumkin. Shu sababli pedagoglar va psixologlar bolaning emotsional holatini barqarorlashtirishga ham katta e'tibor beradi.

Inklyuziv ta'lim va gospital pedagogika tizimlarining samaradorligi ko'p jihatdan pedagog kadrlarning malakasiga bog'liq. Shu sababli rivojlangan davlatlarda maxsus pedagoglarni tayyorlash masalasiga alohida e'tibor qaratiladi.

Masalan, Finlandiyada pedagogika oliy o'quv yurtlarida inklyuziv ta'lim bo'yicha maxsus kurslar o'qitiladi. Talabalar amaliyot davomida maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash ko'nikmalarini egallaydi. Bundan tashqari, faoliyat yuritayotgan o'qituvchilar uchun muntazam malaka oshirish kurslari tashkil etiladi.

AQShda esa maxsus pedagoglar jamoaviy hamkorlik asosida ishlaydi. O'qituvchi, psixolog, logoped va tibbiyot xodimlari birgalikda bolaning rivojlanish dasturini ishlab chiqadi. Bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Yaponiyada inklyuziv ta'limda texnologiyalardan foydalanishga katta e'tibor beriladi. Maxsus ehtiyojli bolalar uchun ovozli dasturlar, sensorli qurilmalar va robot texnologiyalar qo'llaniladi. Ayniqsa, uzoq muddat davolanayotgan bolalarning sinf bilan aloqasini saqlab qolishda robot texnologiyalar muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Bugungi kunda ayrim davlatlarda sun'iy intellekt asosidagi dasturlar ham joriy qilinmoqda. Ushbu dasturlar o'quvchilarning bilim darajasi va qiziqishlarini tahlil qilib, individual topshiriqlar tavsiya etadi. Bu esa o'quvchilarning imkoniyatiga mos ravishda rivojlanishiga yordam beradi.

Shunga qaramay, inklyuziv ta'lim va gospital pedagogika tizimida ayrim muammolar ham saqlanib qolmoqda. Xususan, ayrim hududlarda moddiy-texnik baza yetarli emasligi, malakali mutaxassislar tanqisligi va jamiyatdagi stereotiplar ushbu tizim rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda.

Ayrim ota-onalar farzandlarining umumiy sinflarda o'qishini istamasa, boshqalari esa maxsus ehtiyojli bolalarning imkoniyatlariga to'liq ishonmaydi. Shu sababli xorijiy davlatlarda aholining pedagogik madaniyatini oshirish bo'yicha targ'ibot ishlari ham olib boriladi.

Mutaxassislarning fikricha, inklyuziv ta'lim va gospital pedagogikani rivojlantirish uchun quyidagi omillar muhim hisoblanadi:

- maxsus pedagoglar tayyorlash tizimini kuchaytirish;
- ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini yaxshilash;
- zamonaviy pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish;
- ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlash;
- jamiyatda bag'rikenglik va tenglik tamoyillarini rivojlantirish.

O'zbekistonda ham so'nggi yillarda inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Maktablarda maxsus sinflar tashkil etish, pedagoglarni qayta tayyorlash va ta'lim muassasalarini moslashtirish bo'yicha muhim ishlar olib borilmoqda.

Xulosa

Xorijiy mamlakatlarda inklyuziv ta'lim va gospital pedagogika tizimlari yuqori darajada rivojlangan bo'lib, ular bolalarning ta'lim olish huquqini to'liq ta'minlashga qaratilgan. Ushbu tajribalar shuni ko'rsatadiki, individual yondashuv, zamonaviy texnologiyalar va mutaxassislar hamkorligi ta'lim samaradorligini oshiradi.

Kelgusida ushbu ilg'or tajribalarni milliy ta'lim tizimiga tatbiq etish orqali imkoniyati cheklangan bolalar uchun yanada qulay sharoitlar yaratish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. Inclusive Education Guidelines. Paris, 2017.
2. Ainscow M. Developing Inclusive Education Systems. London, 2020.
3. Florian L. The SAGE Handbook of Special Education. 2019.
4. OECD. Education for All Report. 2018.

5. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. 2021.
6. Назарова Н.М. Специальная педагогика. Москва, 2015.
7. Karimov I.A. Ta'lim tizimini rivojlantirishga oid asarlar.
8. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.

